

Evolución y retos de la política cultural en España/Lluís Bonet

1. Estatu/Kultura harremanaren genesisia Espainian

1.1 Espainiako hezkuntza eta kultur politiken protohistoria

-Ilustrazioa eta esku hartze publikoa kulturean XVIII mendeko Espainian

Bizitza kulturean lehen esku hartze modernoak XVIII mendean hasi ziren Espainian. Dinastia borboniko berriak balore ilustratuak bultzatu zituen. Garai hontan ilustratu taldeak sortu ziren, adibidez Real Sociedad Bascongada de los Amigos del País, eta Real Academia (Adib RAE), bai liburutegi nazionala. Akademiak kultura sustatzeko eta monarka eta kulturaren artean bitartekaritza funtzio betetzeko papera zeukaten. Hasieran akademiak ilustrazioaren baloreak sustatuko dituzte Elizak babestutako sektore erreazionaroen aurrean, baino denborarekin kontserbadurismo artistikoaren babesleku bilakatuko dira.

-La polémica sobre el papel del estado en la instrucción pública

Eztabaida ideologiko garrantzitsua herria heitzeko instrumentu publiko baten behararen inguruan eman zen. Eztabaida honek puntu delikatu asko ikutzen zituen, adibidez, Eliza katolikoaren eragina instrukzio publikoan, eta klase baxu eta erdiak heitzearen arriskua. Antzinako erregimemekan eta XIX mendean lehen hasieran hezkuntza sistema ofiziala gabez josia zegoen, besteak beste, kaos administratibo, karlistaldiak eta mugimendu progresiboen aurkako errepresioa dela eta. Tarte horretan, udalak edo erakunde pribatuak kubrituko dute hutsune hori.

Lehendabiziko aldiz hezkuntza eta kultura araiatzeko saiakera serioa 1857ko ley Moyano izan zen, baino lege hau ez zen era eraginkor batean aplikatu, eta 1900 hasieran helduen $\frac{2}{3}$ ingurun analfabetoak ziren.

-Administrazio publikoaren akzio kulturala pasa den mendean

XIX mendean kultur politikak oso eragin txikia du. Desamortizazioak ekarritako elizen eta konbentuen suntsiketa saihesteko Comisiones Científicas y Artísticas probintzialak sortzen dira, baino nahikoa baliabiderik gabe benetan ondare hau babesteko. Horrela, gutxinaka, lehendabiziko museo arkeologiko eta liburutegi probintzialak sortzen dira, Ley Moyanok ezarritako markoaren baitan. Baina akzio gubernamentalak ez dira museo eta liburutegi pare baten mantenua, teatro gutxi batzuen sorrera, akademiak sustapena eta sari eta beka kontzesioak askoz haratago.

-Gizarte zibila eta jardura kulturala XIX mendeko Espainian

Karlistaldien, estatu moderno ahul baten eta sasi industrializazio baten testuinguruan, gizarte zibila eliza eta estatuari independenteki hasi zen jardura kulturalak antolatzen. Burgesia industrial berriak operak eta musika kontserbatorioak sortu zituen. Hirietan pilatzen ari zen proletarioak hezkuntza popularra eta

aisialdirako ateneoak sortzen hasten da. Garai honetan teatro eta zezen plaza asko eraikitzen dira.

2.1 Espainiako lehen kultur politiken sorrera

-El Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes

1915ean jartzen da martxan ondarean babeserako esku hartze jarraitu bat (adib, indusketa arkeologikoak arautzen dira, monumentuak babesten dira etab.). Baina ministerio baten sorrerak ez du konpontzen azpiegitura, baliabide eta hezkuntza sistema moderno baten gabeziak.

-Kataluina, Nafarroa eta EAEn kultur politika

Kataluinako mankomunitateak urte gutxietan hizkuntza katalanaren normalizazio akademikoa eraman zuen aurrera, bai eta hezkuntza profesional eta artistikoa garatu, liburutegi publiko sare bat sortu, akademia zientifiko ta artistikoen sorrera... Hau dena akzio kultural eta edukatiboan zentratutako subiranotasun nazionalaren politika baten baitan. Primo de Riveraren diktaduraren etenañdia eta gero, lan hau Generalitatak jarraituko du. EAEn eta Nafarroan ere nahiko mugimendu egon zen kulturaren eta hezkuntzaren esparruan, Espainiako beste diputazio probintzietan baino gehiago,

-II Errepublikaren kultur politika

Ikuspegi politiko batetik, herrialdeko aniztasun kultural eta politikoaren lehen aitorpena (autonomia estatutuen sorrera Cataluña, Galizia eta EAE). Nahiko inizatiba kultural eraman ziren aurrera, banguardien sustapearekin, berrikuntza pedagogikoarekin, pluraltasunaren alde, adierazpen askatasunaren alde (adib misio pedagogikoak).

1.3 Frankismoa eta bere esku hartzea kulturaren

-Fasizismoren garaipena eta kultur politika autoritario baten ezarpena

Hasieran, zentsura handia egongo da komunikabideen eta industria kulturalen gainean, eta aniztasun linguistikoa gogorki erreprimituko da, instituzio akademiko eta kulturaletan depurazio bat egongo da. Hasierako fase totalitarioa eta gero, beste fase burokratizatu bat hasiko da, non talde ezberdinek kontrolatzen dituzte kulturarekin lotutako organismo ezberdinak, baliabide urriekin. Ez dago liderazgo kultural sendorik, eta tradizionalismoaren defentsas, folklore andaluzista uniformizatze eta patriotismoaz haratago ezin da hitz egin kultur politika frankista batetaz.

-Talde aurkariak akzio kulturalaren organsimo ezberdinak kontrolatuko dituzte FET-JONSek kultur politikka ideologikoago bat eramaten du aurrera alderdiaren agitura ezberdinetatik (Seccion Femenina adib). Hezkuntza ministerioak berriz, talde katolikoek elitearen jarduera eta azpiegiturak mantenduko dituzte (ondarearen mantenua, arte ederrak eta museoak), eta kultura zabaltzeko plan ez oso

arrakastasu batzuk. Propaganda eta zensura indartzeko 1951ean Informazio eta Turismoaren Ministerioa sortzen da, Radio Television Españolaren monopolioarekin eta telebistaren kontrol zurrun batekin (Opus Dei, Frada, Ley de Prensa...). Bitarteko audiobisualen hedapenak demokratizazio kulturala ekarri bazuen ere, industria kultural nazionala indartzeko funtzioa betetzen zuen (Teleklubaren sare bat sortu zen).

-Administrazio lokalen inizatiba kulturalak

Diputazio eta udalen jarduera kultu oso murriztua da baliabide falta dela eta. Azpiegitura batzuk deterioratu egiten dira (adib teatro munizipala ixtea), baino museo eta liburutegi batzuk ere sortzen dira.

-Iniziatiba kulturalak erregimenaren oposiziotik

Sektore proletario, nazionalista eta intelektualek, askotan eliza katolikoaren sektore aurrerakoien babespean, kultura subterraneo aktibo eta dinamiko bat sortu zuten europako abangardekin lotua zegoena.

2. 1978ko Konstituzioa eta eredu demokratu oso deszentralizatu baten ezarpena

2.1 Estatuaren egitura berria

-Trantsizio demokratikoko Espainia

1975an Franko hiltzean Espainia bere erregimen politikoa baino askoz moderno eta irekiagoa zen. Hala ere, arazo handiak zeuden, nola batu gerrako "2 espainiak" eta noa egin aurre azpiegitura falta sakonari.

-Kultur komunitate historikoen encajea Espainia demokratikoan: estatu eredu ia federal bat

1978ko Konstituzioak autob+goenurakoe skubidea ematen die espainiako nazionalitate historikoei, eta aldi berean estatuaren zatiezintasuna ezartzen du. 3 maila administratibo basikoe zartzen dira: administrazio zentrala, komunitate autonomoak eta korporazio lokalak (hauen barruan munizipio eta diputazioak).

2.2 Eskubide kulturalak eta kulturarekin lotutako eskumenen distribuzioa marko konstituzional berrian

-Konstituzioak babestutako eskubide kulturalak

Espainair guztiak kultura eskubidea (derecho a cultura) dutela ezartzen da, eta hau botere publikoen esku uzten da (promover y tutelar acceso a cultura). Gainera, askatasun, adierazpen eta sormen askatasuna ezartzen da.

-Administrazio zentralaren eskumenak kultur arloan

Administrazio zentralak: Ondare historiko-artistikoaren expolio eta exportazioaren aurkako defentsa, propietate intelektualek inguruko legiazioa, eta irrati, prentsa eta telebistare inguruko oinarrizko arauak ezartzea. Horretaz gain, komunitate autonomoen arteko komunikazio kulturala sustatu behar du.

-Autonomia estatutuak eta haien eskumenak kultur arloan

Autonomia estatutu guztek zehazten dute kultura haien kompetentzia gisa, batzuk diputazioekin banatzen badute ere (Kanarajia, EAE). Historikoki esku hartze publikoarekin lotura handiena izandako instituzioak haien esku geratzen dira (museo,

liburutegi, musika kontserbatorioak...). Museo, liburutegi etc gutxi batzuk geratzen dira admin zentralaren eskutan.

-Administrazio lokalak eta haien eskumenak kultur arloan

Udalek eskumenak dauzkate, aisialdiari, jarduerak eta instalazio kulturalak eta ondareari lotutakoak. 5000 biztanle baino gehiagoko udalek liburutegi publiko bat eduki behar dutela ezartzen da. Gaiena, aukera daukate administrazio publikoek egiten duteneko jarduerak konplimentarioak egitea.

3. Espainiako kultur politiken antolakuntza instituzionalaren eredua

3.1 Gobernu ezberdinen kultur politika

-Kultur ministerioaren sorrera trantsizioan

Adolfo Suarezek sortu zuen 1977an. Irratiaren monopolioa anulatzen da, baita edozein proiektu zinematografikotan NODO erakusteko derrigortasuna, RTVE organismo autonomoa sortzen da. Deterioratutako patrimonio historiko artistikoaren egoerari buelta ematen saiatzen dira, eta hurbilpen bat egiten (sarien eta bidez) frankismoaren aurka egondako sektore intelektualekin.

-Kultur ministerioaren akzio gubernamentalak etapa sozialistan (1982-1996)

PSOEek gobernuaren akzio kulturalak enpresa pribatuaren gabeziak eta mugen alternatiba gisa aukeratu bazuen ere, etzuz kultur politikak sendo bat garatu, eta haren helburuak ondarearen kontserbazio eta balorizazioan zentratu ziren. Ministerioaren berantolaketa bat eman zen, eta murrizte bat, komunitateei eskumenak transferitzean.

-Partido Popularraren Secretaria de Estado de Cultura

1996ean PPK Kultura Ministerioa Kultura eta Hezkuntza Ministerioan disolbatzen du. Bere diskurtsoa ez interbenzionalista eta liberala izan arren, jarduna ez da aurreko PSOEren gobernuaren oso ezberdina. Industria kulturalen esparruan komunikazio talde handiak eta espainiako enpresa audiobisualak errefortzatzen dira, existitzen den proteccionismoa kenduz aldi berean. Baina orokor PSOEren garaian hartutako forma organikoak mantentzen da.

3.2 Estatuko beste organismoen ondare legislatibo eta akzio kulturalak

-Oinarrizko legeria kulturalaren esparruan

Azken 20 urteetan asko aldatu da kulturaren inguruko araudia. Lege batzuk garatu dira (adib egile eskubideen ing), lege berriak atera dira adib Ley de Proteccion y Fomento de la cinematografia. Gainera europatik etorritako agindu asko inkorporatu dira.

-Estatuaren beste organismoen akzio kulturalak

Ministerio de asuntos exteriores eta ministerio del fomento. Lehenak espainiar kulturaren presentzia espainiaz kanpo hedatzeaz arduratzen da, eta bigarrenak bai ala bai kulturari dedikatu behar zaion azpiegitura inbertsioen %1a kudeatzen du.

3.3 Komunitate autonomoen kultur politika

-Kulturari lotutako eskumen transferentzia prozesuak

Eskumen traspaso handiena 1981-1985 garaian ematea. Baina eskumen honen garapena komunitate autonomoaren baliabideen eta nahien araberakoa da. Nazionalitate historikoek + Andaluzia + extremadurak consejeria maila ematen diote kulturari (ministerio baten baliokidea), besteetan berriz Hezkuntza consejerietan integratzen dute. Eskume transferentzia honek programa espezifikoagoak martxan jartzea ahalbidetu du, baina errealtate kulturalare ikuspegi lokalistago bat eta klientelismoa ere sustatu ditu.

-Autonomia erkidegoen garapen legislatiboa eta akzio kultural gobernamentalak: Cataluña

Akzio kulturala, beste nazionalitate historikoetan bezala, estrategikoa kontsideratzen da, hezkuntza eta komunikabide publikoekin batera identitatea garatzeko ezinbesteko tresna baita. 80 urtetik aurrera normalizazioa lingua eta imaginario kolektibo baten sorrera izan dira jardun nagusiak. Horretaz gain, industria editoriala, difusio eszenikoa eta sorkuntza sustatu dira.

3.4 Akzio kulturala maila lokalean

-Akzio kultural lokalaren hazkunde handia

Demokraziako udalek kulturare eta kalea espazio festibo gisa berreskuratzearen aldeko apustua egin dute, eta horrek azpiegituran inbertitzeko eta gestore kulturalen figurak sortzeko beharra azalatu zuen. Hiritarrarekiko gertutasunak eta errentagarritasun politikoak maila honetako hazkunde ekinzta kulturalen bat ekarri zuen, eta programazio kulturala asko hazi zen 90 hamarkada arte. Gaur egun, proiektu berritarako eskura dauden baliabideak gero eta urriagoak dira aurreko hamarkadan eratutako azpiegituren aktibitateak presuponetako baldintzatzen dituztenak.

-Diputazioen eta consejo edo cabildo insularen papera

Hauek babes handia ematen diete udalen kultur jarduerari, eta koordinazio lanak ere egiten dituzte. EAE eta Kanariar irlen kasuan, proiektu eta baliabideen zuzendari nagusiak dira. Besteetan apoya eta aholkuak ematen dizkiete udalari txikienei. Leku askotan haien papera marginala da edo komunitate autonomoak ordezkatu du.

-Udal politika eta gizarte zibila

Trantsiziotik, harreman hau zaila izan da. Izan ere, erregimenaren opsioan kultur elkarteetan zeuden kide asko politikari municipalera sartzen dira, eta hauek aien kide dinamikoak galtzen dituzte, baita "la capacidad de competir con unos nuevos consistorios democráticos, con recursos, ilusión y legitimidad popular". Datorren hamarkadan, gizarte zibila-administrazio lokalak gaitortu egingo da, exigentzia klientelistak, infraestruturaren berri erabileragatik.

-Plangintza kulturala, garapen lokalaren diseinu estrategikoaren ardatz

80 hamarkadan konturatzen dira beharrezkoa dela politika kulturalak garapen planetan sartzea. Horrelako proiektu batzuk europak kofinantzatu, besteetan hiriaren borondate politikoen kemenez egin.

3.5 Gastu publikoa kulturaren

-Gastu publikoaren distribuzioa gobernu mailaren arabera

Demokraziatikan 80 hamarkada arte aurrekontuetan kulturari eskeinitako kopurua hazi eta hazi egiten da, baina 90tik aurrera hau jaisten dioa. Erlatiboki, 1993an komunitate autonomoak, gero udalak, gero gobernu zentrala eta gero diputazioak dira gehien inbertitze dutenak. Komunitate historikoak eta Aragoi, Kataluña eta Kanariak dira gehien inbertitzen dutenak (normalizazio ling. kontuan hartu gabe ere), eta Madridek gutxiena, gobernu zentralak jada inbertsio handiak egiten baititu.

Gasto público en cultura por sectores y niveles de gobierno. 1993.

	Servicios generales	Patrimonio	Bibliotecas y archivos	Museos	Promoción cultural	Total
Adm. Central	7,2	22,9	13,9	18,9	37,1	100,0
Comunidades Autónomas	11,4	24,4	14,0	10,5	39,7	100,0
Diputaciones y Consejos insulares	7,5	9,5	13,4	17,1	52,5	100,0
Municipios > 50.000 hab.	8,9	4,6	8,7	9,8	67,9	100,0
Municipios < 50.000 hab.	5,8	6,7	9,8	3,7	74,0	100,0
Media	8,3	14,4	11,8	11,0	54,5	100,0

Fuente: MINISTERIO DE CULTURA (1995).

Baliabideen ardia promozio kulturalera bideratzen da, hau bereziki nabaria da udlerri txikietan jaie duten garrantziagatik.

4. Espainiako gaur egungo kultur politiken helburu eta erronka nagusiak
  - 4.1 Kulturaren interbentzio publikoaren estrategien eta paradigmen eboluzioa
    - Azpiegitura kultural tradizionalen inbertsioa, diktaduraren defizit handia, modelo kultural autoktono garaikideen falta ezkatzen du

Trantsizioa eta gero, frankismoak abanokatutako azpiegitura eraberritzeko beharrez zentratzen da administrazioa. Hau XX mendeko gizarte baten beharrez kontuan hartu gabe eta eraberritzen ari zirenen bideragarritasuna planteatu gabe egin zen. Baliabide gehienak turismora kulturala mobilizatzen duten obra handi batzuetan inbertitu zen, ez zen egon eredu kulturalaren inguruko gogoeta bat espainiarrek kontsumitutako eskaintza kulturala batez ere industrietatik eta ez estatutik zetorren garai berri hartan.

-Kontsumo kulturalaren fomentoa, eta neurri txikiago batean, praktika artistiko amateurrarena

Difusio eta formaziorako azpiegituren sorrerak artisten profesionalizazioa eta gero eta handiagoa den demanda kulturala eta praktika amateurraren garatzea ahalbidetu du. Demanda, ahala ere, europako beste herrialdeen azpitik dago: bai kaleko kultura popular festiboak duen indarragatik bai historikoki formazio eta disusio artistikorako egon diren zailtasuna dela eta. Demanda urria eta ongizate estatuaren krisiak artista askoren krisia ekarri du. Horregatik azken urteetan kontsumo kulturala bultzatzea lehentasunezko auzia bilakatu da.

-Baliabide berrien kaptazioa eta gobernuaren kultur ekintzaren eraginkortasun handiago baten bilaketa

Kulturari destinatutako aurrekontuen izoztea paliatzeko subkontratazioa eta sektore ez lukratiboarekin lan egiten da kostuak murrizteko. Horretaz gain, benefizio fiskalak ematen zaizkie interes orokorraren aldeko jarduerak finantzatzen dituztenei.

-Politika publikoak ekintza kultural pribatu subentzionatuaren fomentu eta inspektziorantz berorienatzeko beharra

Esparru publikoa kulturaren finantziazio zuzenetik aldentu heinean gero eta garrantzitsuagoa bilakatzen da baliabide publikoak jasotzen dituzten empresa pribatuen jarduera bultzatu eta inspektionatzea. Honetarako jakintza asko behar da.

-Bisio global falta eta interes klientelekiko sumisioa kultur industria babesteko politiketan

Sektore publikoa ez du era eraginkor batean planetatu nola bultzatu eta nola egin elkarekintza, nola kooperatu, sektore pribatuarekin, laguntza generikoa eskaintzeaz gain produkzio kultural nazionalari. Ez da apoyo estrategiko bat diseinatu.

-Esku hartze politiken posizio partidistak eta komunikabideen regulazioa

Irrati eta kultur eta komunikazio talde haundiei babesa era apartidista batean egin da, eta ematen diren laguntzak ere ola.

4.2 Zentro-periferia harreman gatazkatsua

-Kultur politiken komunikazio eta koordinazio falta

Ez dago goi mailako plataforma egonkorrik komuniarte autonomo bakoizteko kulturaren arduradunekin, ezta borondate politiko errealik koordinazio kultural bat emateko. Kultur eta hezkuntza politikak ez dira aniztasun linguistiko eta kulturalarekiko ezjakintasuanekin bukatzeko erabili.

-Una política de aparador centrada en la capital, Madrid

Administrazio zentralaren kultur politika zentralistak ez du jarduera kulturaren demokratizazio territorial bat ahalbidetzen. Hiri haundi batzuk baliabide guztiak xurgatzen dituzte, eta gaienra ez daude ondo saretuta herrialdeko beste lekuetako proiektuekin.

4.3 Kultura eta kultur politika espainiarrak eszenatoki internazional berriaren aurrean

-Espainiar kulturaren presentzia Amerika Latinan eta Europan

Bertan dauka presentzia handiena espainiar kulturak. Amerika latinareki dagoen harreman historikoa, hizkuntza bera hitz egiteak... erraztu egiten du espainiar kultur produktuak hara hedatzea, eta gainera, merkatu estrategikoa da globalizazioan, bai empresa kulturalentzat bai ez kulturalentzat. Beraz, "lotura naturalen" mantentze eta elikatzeak dimentsio politiko eta ekonomiko garrantzitsu bat dauka. Dena dela, espainiak arazoak dauka bere bisio eurozentrikoa abandonatzeko, nahiz reguo haratko lehen herrialde donantea izan (espainia).

Europarekiko dagokionez, hau arazoi ez kultural baizike ta ekonomiko eta politikoengatik ematen da.

Munduko gainontzeko lekuetan, espainiaren presentzia askoz txikiagoa da (EEBB, exkolonietan eta hurbileko magreb presentzia txikia). Honetan lagungaria zian liteke 1991an espainiar eta iberoamerika kulturaren hedapenerako.

-Globalizazioa, mundializazioa eta eduki angloamerikarren presentzia espainiako masa kulturaren

Frankismoan zehar zentsura eta kontrol zorrotza: kuotak, derrigorrezko doblajea eta industria nazionalari babesa. Demokratizazioarekin eta espainia europar sartzearekin batera, orain barruko produktua babestea produktu europarrak abestea izango da, eta industria ipamerikarrari aurre egitea. "El gran reto de las políticas sociales, culturales y educativas, a escala global o regional, se basa en como manejar la apertura a la cultura universal, baza estrategica en un mundo en globalizacion, y favorecer al mismo tiempo el desarrollo de la creatividad, la produccion y las identidades culturales locales.

-Espainiaren lekua politika kultural komunitario baten egituraketan

Europar batasunean sartzea mundiugaratuan sartzea bezala hartu zen beraz denak alde, ez zegoen identitate nazionala arriskuan jartzen ari zelaaa ta olako ideiarik. PSOEn agintaldian, espainia gainongzeko herrialde meditaerraneokein posizionatu zan, PPK berriz posizio proteccionista tradizionala pixka bata bandonatu eta diskurtso neolinerago bat egin zuen, baino etzema egiatan materializatu.